

ВІДТВОРЕННЯ МЕНТАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКРАЇНЦІВ У ФРАЗЕМІЦІ ТВОРІВ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (42)

УДК811.161.2'373.4:821(477.87)Дочинець

DOI:10.24144/2663-6840/2019.2(42).130–136.

Яцьків М. Відтворення ментальних особливостей українців у фраземіці творів Мирослава Дочинця; кількість бібліографічних джерел – 25; мова українська.

Анотація. У статті розглянуто особливості використання загальноновживаних та діалектних фразем у художніх творах сучасного закарпатоукраїнського письменника Мирослава Дочинця. У лінгвокультурологічному аспекті здійснено аналіз тематичної групи фразеологізмів на позначення розумової діяльності людини, а також з'ясовано їх роль і місце в індивідуальному стилі письменника.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, фразеологізм, трансформація, діалектна фразеологія, індивідуально-авторські фразеологізми, лінгвокультурологічний аспект, Мирослав Дочинець.

Вивчення фразеологічного багатства в художніх творах письменників є одним із важливих завдань української фразеології. Діалектна фраземіка залишається надзвичайно актуальною, адже саме твори актуалізують словникові надбання української традиційної фразеології та служать засобом фіксації багатьох мовних явищ, поширених лише на певній території, допомагають виявити загальнонародне та місцеве, з'ясувати семантичні та граматичні особливості власне діалектних фразем. Погоджуємось з думкою В. Папіш, що «розвиток фразеологічної науки потребує розширення об'єктів дослідження, зокрема фразеологічного фонду, почерпнутого з художніх творів регіональних авторів, які є не лише зодчими літературної мови у своєму краї, але й водночас носіями живого говіркового мовлення» [Папіш 2004].

Постановка проблеми. У сучасному світі кожне суспільство намагається визначити власне обличчя, глибше пізнати національний дух, свою культуру, мову та менталітет. Загальновизнаною є думка, що саме фразеологічний склад мови найбільш яскраво відбиває риси народного світобачення.

Фразеологізми відображають не тільки національну культуру, але й національне бачення світу. Фразеологічний склад мови відіграє основну роль у трансляції культурно-національної свідомості народу і в його ідентифікації як такого, тому що в образному змісті його одиниць втілено культурно-національне світобачення [Денисенко 2011, с. 5–11].

Г. Морараш акцентує увагу на тому, що фразеологізми здавна вважаються одним із найяскравіших та найвиразніших знаків мови. Маючи в собі значну кількість експресії та емоційної наснаги, вони є потужним засобом підсилення зображуваного у певному тексті. У мовленні фразеологізми виконують функцію образної характеристики конкретного об'єкта, суб'єкта, дії, ситуації. Саме тому, на нашу думку, останнім часом лінгвісти дедалі більше уваги приділяють функціональному аспекту фразеологічних одиниць, тобто вживанню їх у різних ситуаціях спілкування з різними комунікативно-прагматичними цілями, а також у мові творів

письменників [Морараш 2011, с. 312–315].

Аналіз досліджень. Проблематиці «мова (фразеологія) і національна культура» присвячені роботи багатьох дослідників. Зокрема, це праці Л. Скрипник, Л. Лисиченко, Д. Ужченка, В. Ужченка, В. Жайворонка, Ю. Прадіда, М. Жуйкової, Н. Венжинович, Т. Григоренко, Л. Даниленко, С. Денисенко, В. Мокієнка, В. Ковалюк, Н. Мазур, Ф. Медведєва, Л. Мельник та ін. Особливо цінними для науковців є фразеологізми, що відбивають народні традиції, обряди та звичаї того чи іншого народу, історичні факти його життя. Чільне місце серед етнофразем посідають побажання, які за словами М. Сумцова, представляють великий інтерес для істориків побуту, літератури, культури, загалом для розуміння народної психології. Серед інших фразеологічних одиниць вони вирізняються особливою функціональною активністю та яскраво експресивною конотацією [Головіна 2011, с. 77].

В. Ужченко [Ужченко 2005] зазначає, що новим етапом вивчення діалектної фразеології (90-і роки ХХ – поч. ХХІ ст.) стала поява дисертаційних досліджень з описом окремих говірок: карпатських (В. Лавер) [Лавер 1991], східностепових (Т. Грица) [Грица 1996], поліських (Г. Доброльожа) [Доброльожа 1997], лемківських (Г. Ступінська) [Ступінська 2000], східнослов'янських і східностепових (Р. Міняйло) [Міняйло 2001], західноподільських (Н. Коваленко) [Коваленко 2001], гуцульських (М. Олійник) [Олійник 2002], верхньонадністрянських (Н. Романюк) [Романюк 2002], центрально-слов'янських (О. Плетнева) [Плетнева 2004].

Питанням функціонування фразеологізмів у художніх текстах присвячено багато робіт вітчизняних мовознавців, а саме: Л. Авксентьева, М. Алевфренка, В. Білоноженко, В. Вакурова, С. Ганжі, І. Гнатюк, С. Горожанової, І. Дубинського, Т. Здоховської, В. Калашника, В. Ковальова, М. Коломійця, В. Папіш, Л. Петленко, С. Попович, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, А. Супрун, В. Ужченка, О. Федорова, Т. Цимбалюк, В. Чабаненка, М. Шанського, Л. Щербачук та ін. Однак дотепер залишається поза увагою вивчення фразеологізмів у художньому до-

робку наших сучасників. Зокрема художні тексти Мирослава Дочинця ще не були предметом детальних мовознавчих студій, проте активно зміцнюють позиції автора як актуального та успішного.

Закарпаття здавна привертало увагу значної кількості науковців. На сьогодні ґрунтовно вивчені закарпатські говори, що представлено в багатьох наукових працях мовознавців (І. Панькевича, С. Бевзенка, Й. Дзензелівського, В. Німчука, К. Галаса, М. Грицака, В. Добоша, П. Лизанця, М. Сюська, П. Чучки, І. Сабадоша, Т. Розумик). Також науковці приділяли увагу фразеологічній системі закарпатських говорів у своїх працях, зокрема: С. Бевзенко, Й. Дзензелівський, В. Лавер, Н. Венжинович, О. Миголинець, А. Галас. Увагу мовознавців привертала творчість закарпатоукраїнських письменників, розвідки яких стосувалися в основному лексики (М. Сюсько, П. Лизанець, М. Грицак, В. Статєва, Ю. Юсип, А. Альбрехт).

В. Папіш [Папіш 2004] у своєму дисертаційному дослідженні вперше дослідила фразеологічний матеріал художніх текстів закарпатоукраїнських митців у семантичному та функціональному аспектах, виявила співвідношення узуального та оказіонального у практиці авторського мовлення письменників. Дослідниця встановила природу фразеологічних одиниць, динаміку їх змін у взаємодії з контекстом, виявила шляхи пристосування узуальних фразеологізмів до умов контексту та способи творення оказіональних фразем. Авторка виокремила регіональні особливості у межах окремих фразем, ввела у науковий обіг оригінальний некодифікований фразеологічний матеріал та потенційні фразеосполуки.

Досі немає спеціальних ґрунтовних наукових розвідок, присвячених індивідуальним стилям сучасних закарпатських письменників на фразеологічному рівні. Тому функціонування загальномовної та оказіональної фразеології прозових творів спонукає нас до комплексного теоретичного та практичного вивчення. Виникає потреба дослідження функціонального аспекту фразеології, зокрема авторського фразеовживання, необхідність розгляду семантичних і стилістичних властивостей узуальних і діалектних фразеологізмів у художніх текстах, вивчення оказіональних змін фразеологічних одиниць у мові української прози початку ХХІ століття.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення фраземіки творів сучасних закарпатоукраїнських письменників, особливостей семантики і структури, а також нагальністю розширення джерельної бази фразем західноукраїнських діалектів.

Метою нашого дослідження є виявити особливості використання фразеологізмів в індивідуальному стилі Мирослава Дочинця, проаналізувати загальномовні, трансформовані та індивідуально-авторські фразеологізми в його художніх творах, виявити індивідуальні риси творчої манери закарпатоукраїнського письменника на фразеологічному рівні.

Виклад основного матеріалу. У мові творів М. Дочинця спостерігаємо широке функціонуван-

ня фразеологічних одиниць, одним із домінуючих чинників у формуванні семантичної цілісності яких є експресивне, емоційно-оцінне значення. Тому вживання фразеологізмів у художньому тексті є дуже важливим стилістичним засобом: вони надають мовленню виразності, роблять його колоритним, яскравим та емоційним. Будучи продуктом мовотворчості народу, фразеологічні одиниці в переважній більшості мають чітко окреслене, стале, емоційно забарвлене і художньо оформлене значення та з винятковою влучністю виражають суть доволі складних явищ.

Мирослав Дочинець – відомий та успішний прозаїк, публіцист, видавець, член Асоціації українських письменників. Тематичний спектр творів Мирослава Дочинця досить своєрідний та глибокоіндивідуальний. У них не лише по-новому зображується соціум і людина в ньому, але й філософськи осмислюється їх взаємозалежність [Домчук, Нестерук 2014, с. 12].

За словами самого автора, його стиль – «це розстановка слів у такому порядку, щоб на фразу чи абзац можна глянути збоку і згори – як на виноградну ягоду, обтічну, прозору, ароматну» [Дочинець, Світильник слова 2013, с. 87].

У восьми книгах Мирослава Дочинця ми зафіксували понад 2500 фразеологічних одиниць. Значну увагу автор приділяв людині, її характеру, фізично-емоційному стану людини, її діяльності та розумовим здібностям. Однією зі значних груп виявилася група на позначення розумової діяльності людини, наприклад:

Узятися за розум – ‘ставати розсудливішим, розумнішим; починати поводити себе розумно, діяти розсудливо’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 58; Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 45]. У тексті: «Здавалося, після одруження Сократ узявся за розум» [Дочинець, Булава... 2012, с. 7].

Мозок працював як жорна – ‘швидко та у правильному напрямку вирішувати щось, сильні розумові здібності у людини’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Мозок його працював, як жорна» [Дочинець, Булава... 2012, с. 45].

Гострота розуму – ‘бути дуже розумним і кмітливим’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «А все через цей магнетизм очей, гостроту розуму, ораторський хист» [Дочинець, Булава... 2012, с. 90].

Розумний, як попова шапка – ‘бути дуже розумним’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «А ти розумний, як попова шапка» [Дочинець, Вічник 2013, с. 75].

Ліпше з розумним загубити, чей з дурним найти – ‘краще щось з розумним втратити ніж з дурним щось знаходити’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Ліпше з розумним загубити, чей з дурним найти» [Дочинець, Вічник 2013, с. 162].

Гострий, як бритва, розум – ‘бути дуже розумним і кмітливим’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Хоча я любив послухати того чоловіка з поривною натурою і гострим, як

брита, розумом» [Дочинець, Вічник 2013, с. 174].

Носити мудрість, як квітка запах – ‘бути розумним та мудрим’. Власне авторський фразеологізм. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «На дорозі, котрою поважний Джордже ввів мене в свій зелений світ, я впав на коліна і подякував землі, що недавно прийняла сього небуденного мужа, котрий *носив мудрість, як квітка запах*» [Дочинець, Вічник 2013, с. 162 – 163].

Світла голова – ‘дуже розумна людина; хто-небудь чітко, логічно мислить’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 184; Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 158]. У тексті: «Хочеш мати гострий зір, *світлу голову* і кріпке серце – частіше дивися на зелень, на воду і на красних жінок» [Дочинець, Вічник 2013, с. 161].

Не штука наука, а штука ум – ‘не наука, а розум найголовніше в житті’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «*Не штука наука, а штука ум*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 44].

Скільки знаєш – стільки маєш – ‘чим більше знаєш, тим більше можна здобути, використовуючи свої знання’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Бо в лісі так: *скільки знаєш – стільки маєш*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 55].

Розум не замулений жадобю, заздрістю й страхом – ‘мати ясні думки та розум, діяти завжди виважено’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Ще більше знають, бо їх *розум не замулений жадобю, заздрістю й страхом*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 59].

В голову вдаряла пронизлива світлість – ‘відчути ясність у думках, просвітлення розуму; почати розумно, логічно мислити’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Від ковтка *в голову вдаряла пронизлива світлість*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 88].

В поміч лише голова – ‘робота в якій знадобиться лише розум, а не фізичне навантаження’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Тут тобі *в поміч лише голова*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 121].

Муштрований розум – ‘штучна наука, те, що чого навчили’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Живи серцем, а не *муштрованим розумом*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 129].

Голівка ясна, як риб’яче око – ‘дуже розумна людина; хто-небудь чітко, логічно мислить’. Трансформований фразеологізм пор.: *світла (ясна) голова* – ‘дуже розумна людина; хто-небудь чітко, логічно мислить’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 184; Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 158]. У тексті: «Рябий мордагий хлоп’яга, а на плечі його її *голівка, ясна, як риб’яче око*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 91].

Мудроголовий дід – ‘дуже розумна людина похилого віку’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Він стояв проти діда, свого доброго, *мудроголового діда*, якого тепер не впізнавав у його войовничій, аж жаскій поставі» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 154].

Спіймана мить просвітлення – ‘короткий період коли людина перебуває у стані ясності, усвідомленості, розуміння істинної природи’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Залишиться лише *спіймана мить просвітлення*, з якою ми прийдемо в засвіти» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 118].

Неук у слові – ‘неосвічена, неграмотна людина’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Та що ви. Ні, ні... Я сам *неук у слові*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 202].

Новий розум – ‘людина, яка почала по іншому дивитись на світ, по іншому аналізувати все, здобувши певний досвід’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Та Йонко був уже не тим рідкозубим недоростком, мав не лише новий рот, але й *новий розум*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 237].

Розумом доточити там де сила не бере – ‘використовувати свої розумові здібності у якій-небудь справі’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «А чоловік на те, щоб *розумом доточити там, де сила не бере*» [Дочинець, Горяннин 2013, с. 287].

Схилялися перед розумом – ‘поважати людський розум’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Якщо євреї його обожнювали, то інші, навіть вороги (а вони завжди є в людей такого масштабу), *схилялися перед його розумом* і силою духу» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 45].

Брати умом – ‘бути розумним, перемагати розумом’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Де інші силою – він *брав умом*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 51 – 52].

Блиснув як перший математик – ‘найкращий, найрозумніший у математиці’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Після сільської школи, де Василько *блиснув як перший математик*, повели його в горожанку, та злидні не дали вчитися» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 52].

Зерна науки падали на камінь – ‘не засвоювати те, чого навчали’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Але *зерна науки падали на камінь*, а на бідну голову хлопчини сипались прокльони і ляпаси» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 63].

Науки вбирати, як губка – ‘мати хист до навчання, запам’ятовувати все’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «І *науки вбирав* у себе, *як губка*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 91].

Швидким розумом – ‘бути розумним’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Тодішнім вчителям добре запам’ятався учень Олександр Ровт – і *швидким розумом*, і розважливістю, і приязною вдачею» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 91].

Якщо твоя голова не може нагодувати живіт, шукай роботу для рук – ‘якщо нема розуму щоб заробити то необхідно йти на роботу, яку необхідно важкою працею’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Батько мене вчив: *якщо твоя голова не може нагодувати живіт, шукай роботу для рук*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 169].

Розум ходить сирітськими стежками – ‘з сиріт виростають розумні люди’. Індивідуально-

авторський фразеологізм. У тексті: «Не треба бути великим пророком, щоб збагнути: *розум ходить сиритськими стежками*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 193].

Наука, ліпилася до хлопця – ‘бути дуже здібним у навчанні’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «*Наука, як ніщо, ліпилася до хлопця*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 196].

Працювати мізками – ‘використовувати розум для вирішення чогось’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Бідняки мали б активніше *працювати мізками*» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 209].

Закохатися в королеву наук – ‘полюбити математику’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Ще більше *закохався в королеву наук*, коли зрозумів, що кар’єра юриста політкаторжанину не світить» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 241].

Великого розуму – ‘дуже розумний’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 760]. У тексті: «*Великого розуму* був чоловік, видавав підручники, керував пластом, він познайомив мене з найкращими творами літератури Підкарпаття» [Дочинець, Дорога... 2011, с. 191].

Ковтати вітаміни від геніїв – ‘навчатися від розумних талановитих людей’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Якщо ти пишеш, то багато мусиш читати, *ковтати вітаміни від геніїв*» [Дочинець, Лис 2013, с. 45]. Пор.: Фразеологічний словник української мови, Словник фразеологізмів української мови, Ужченко, Гуйванюк – не зафіксовано.

Гризти граніт науки – ‘наполегливо оволодівати знаннями’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 197]. У тексті: «– То що, друже, легше – *гризти граніт науки* чи підривати його?» [Дочинець, Лис 2013, с. 122].

Пити науки, як пісок п’є воду – ‘особа, яка прагне навчитись всьому, яка докладає великих зусиль, аби стати освіченою’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Навчався цар усьому спрагло, *пив науки, як пісок п’є воду*» [Дочинець, Лис 2013, с. 211]. Пор.: Фразеологічний словник української мови, Словник фразеологізмів української мови, Ужченко, Гуйванюк – не зафіксовано.

Напитись, як губка, знань – ‘бути розумним’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «І *напившись, як губка, знань*, сягнувши висот розуміння, пізнавши глибини мудрості, розгубився Соломон» [Дочинець, Лис 2013, с. 211].

Відточити розум – ‘доводити до високої майстерності, відшліфувати свої знання’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Для цього нагострив його очі, *відточить розум*, вимуштує волю» [Дочинець, Лис 2013, с. 233].

Розуму – як у блохи цицька – ‘про не розумну людину, яка мало чого бачила у своєму житті; молода, недосвідчена людина’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Пригадую, легінчиком був. *Розуму – як у блохи цицька*» [Дочинець, Лис 2013, с. 267].

Кримінальний Соломон – ‘розумна людина, яка у кримінальному світі є авторитетом’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «*Кримінальний Соломон*, – підказав письменник» [Дочинець, Лис 2013, с. 210].

Діряві голови не сміють думками – ‘забутливі люди не мають багато думок’. Трансформований фразеологізм пор.: *голова стала дірява* – ‘хто-небудь безпам’ятний, забутливий’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 183; Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 156; Ужченко 1998, с. 33]. У тексті: «*Діряві голови не сміють думками*» [Дочинець, Місячна роса 2012, с. 39].

Такий розумний, якби йому лішкою розуму налив у голову – ‘дуже розумна людина’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Одна з моїх тіток казала: «*Такий розумний, якби йому хтось лішкою розуму налив у голову*»» [Дочинець, Місячна роса 2012, с. 112].

Голову мати на плечах – ‘бути розумним, розсудливо міркувати та діяти’ [Фразеологічний словник української мови 1993, с. 470; Словник фразеологізмів української мови 2003, с. 372; Ужченко 1998, с. 34]. У тексті: «Багато наторохтів за півдня, а мені й далі пам’ятається лише одна його давня фраза: «*Голову* чоловік повинен *мати на плечах* 24 години на добу»» [Дочинець, Місячна роса 2012, с. 173].

Великі думки пасують лише великими головами – ‘відображення об’єктивної дійсності в поняттях, судженнях є лише в розумних людей’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «*Великі думки, як і капелюхи, пасують лише великими головами*» [Дочинець, Місячна роса 2012, с. 44].

Подарував Вищий Розум – ‘буде дуже розумним, розум подарований Богом’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Так, світове відкриття *подарував* Менделєєву *Вищий Розум*, тобто Бог» [Дочинець, Руки... 2014, с. 9].

Мудрість вроджена – ‘мудрість з народження, не набута від життєвого досвіду’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «У Сімі *мудрість вроджена*, як і в кожній кішки, що ходить і думає сама по собі» [Дочинець, Руки... 2014, с. 152].

Інтелект ріденький – ‘низький рівень розумового розвитку’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «І враження різні: одним це пасує, інших робить жалюгідними, смішними, бо ж титули треба постійно підтверджувати, а кишка тонка, *інтелект ріденький...*» [Дочинець, Світильник слова, с. 5].

Лабіринт земного пізнання – ‘відображення у свідомості людини явищ реальної дійсності, які важко збагнути і в яких важко розібратися’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «Спасибі, веселий Мінотавре, за те, що подарував мені ще один *лабіринт земного пізнання*» [Дочинець, Світильник слова, с. 87].

Золоті крихти мудрості – ‘дуже цінна мудрість, але в дуже малій кількості’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «А «Вічник»

– епічний художній твір, в якому деінде органічно використано *золоті крихти тієї мудрості*» [Дочинець, Світильник слова, с. 139]; «Його заповіти – *золоті крихти мудрості*, як жити довго в щасті й радості» [Дочинець, Світильник слова 2013, с. 60].

Гострий розум – ‘бути дуже розумним і кмітливим’. Індивідуально-авторський фразеологізм. У тексті: «У вдачі батька мені найбільше імпонувало те, що й іншим: *гострий розум*, оригінальне мислення, титанічне працелюбство, простота і готовність допомагати людям» [Дочинець, Світильник слова 2013, с. 28].

Висновки. Мирослав Дочинець – сучасний закарпатоукраїнський письменник, який робить вагомий внесок у розбудову закарпатоукраїнської мовної культури ХХІ століття. Мовний стиль художніх творів М. Дочинця – це яскравий феномен, результат невтомної творчої діяльності письменника. Особливістю мови його художніх творів є унікальне ставлення до кожного слова, яке несе в собі код нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головіна Н. Б. Топонім як національний виразник фразеологічної системи побажань (на матеріалі німецької та української мов). *Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей*. Вип. 10 / відп. ред. Корольова А. В. Київ: Вид. центр КНЛУ. 2011. Ч. 2. С. 77–82.
2. Грица Т. Г. Фразеологія говорів Гуляйпільського району Запорізької області: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 1996. 17 с.
3. Денисенко С. Н. Відображення фразеологічної картини світу в семантиці фразеологізмів. *Актуальні питання фразеології: зб. наук. праць*. Київ: Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка, 2011. Вип. 2. С. 5–11.
4. Добролюба Г. М. Ідеографічний словник поліських народних порівнянь з компаративними об'єктами – назвами тварин. Житомир: Волинь, 1997. 53 с.
5. Домчук М. П., Нестерук О. В. Художнє осмислення типу українця в прозі Мирослава Дочинця: дипломна робота. Суми, 2014. 76 с.
6. Дочинець М. І. Булава і серце: великі романи великих людей. Мукачєво: Карпат. вежа, 2012. 128 с.
7. Дочинець М. І. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачєво: Карпат. вежа, 2013. 280 с.
8. Дочинець М. І. Горянин. Води Господніх русел: роман. Мукачєво: Карпат. вежа, 2013. 312 с.
9. Дочинець М. І. Дорога в небо – до людей. Історії чоловіків, які витримали. Мукачєво: Карпат. вежа, 2011. 276 с.
10. Дочинець М. І. Лис. Віднайдення загублених слідів: роман. Мукачєво: Карпат. вежа, 2013. 288 с.
11. Дочинець М. І. Місячна роса. Краплини земного й небесного. Мукачєво: Карпат. вежа, 2012. 176 с.
12. Дочинець М. І. Руки і Душа. Історії жінок, які перемогли. Мукачєво: Карпат. вежа, 2014. 172 с.
13. Дочинець М. І. Світильник слова. Книга життя. Життя книги. Життя книги. Мукачєво: Карпат. вежа, 2013. 212 с.
14. Коваленко Н. Д. Фраземіка говірок Західного Поділля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2001. 20 с.
15. Лавер В. І. Фраземіка українських діалектів карпатського регіона: дисс. на соискание учен. степени докт. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 1991. 325 с.
16. Міняйло Р. В. Активні процеси в ареальній фразеології Сходу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Донецьк, 2001. 19 с.
17. Морараш Г. В. Фразеологічне багатство мови творів Євгенії Ярошинської. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Вип. 28. С. 312–315.
18. Олійник М. Я. Фразеологія гуцульських говірок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Львів, 2002. 20 с.
19. Папіш В. А. Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатоукраїнських письменників (40-90 рр. ХХ ст.): автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Ужгород, 2004. 22 с.
20. Плетнева О. Л. Фразеологія говірок центральної Слобожанщини (структурно-семантичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2004. 20 с.
21. Романюк Н. В. Фразеологія верхньонадністрянських говірок нижньої течії річки Бистриці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Запоріжжя, 2002. 17 с.

У процесі дослідження ми з'ясували, що мовлення персонажів у художніх творах М. Дочинця багате на фразеологізми: використовуючи їх, письменник розкрив усю палітру людських характерів, відчуттів, діяльності, вчинків, як позитивних, так і негативних, притаманних людині. Фразеологічні одиниці є результатом розвитку образного мислення письменника, а світоглядні позиції й національна специфіка творчості митця значною мірою розкриваються через мову його творів. Констатуємо, що досліджувані мовні одиниці мають яскраве експресивно-емоційне забарвлення та надають тексту образності.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у подальшому поглибленому вивченні індивідуально-авторських фразеологічних одиниць у художніх творах Мирослава Дочинця, а також у зіставленні з фразеологічним багатством у творчості інших закарпатоукраїнських письменників.

22. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 2003. 1104 с.
23. Ступінська Г. Ф. Фразеологія лемківського говору української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Тернопіль, 2000. 20 с.
24. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.
25. Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1993. 984 с.

REFERENCES

1. Holovina N. B. (2011) Toponim yak natsionalnyi vyraznyk frazeolohichnoi systemy pobazhan (na materialy nimetskoï ta ukraïnskoï mov) [Toponym as a national expression of the phraseological system of wishes (on the material of German and Ukrainian languages)]. *Problemy zistavnoi semantyky: zbirnyk naukovykh statei. Vyp. 10 / vidp. red. Korolova A. V. Kyiv: Vyd. tsentr KNLU. Ch. 2. S. 77–82* [in Ukrainian].
2. Hrytsa T. H. (1996) Frazeolohiia hovoriv Huliaipil'skoho raionu Zaporizkoi oblasti [Phraseology of the dialects of the Gulyaypil district of Zaporizhzhya region]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Kharkiv. 17 s. [in Ukrainian].
3. Denysenko S. N. (2011) Vidobrazhennia frazeolohichnoi kartyny svitu v semantysi frazeolohizmiv [Reflection of phraseological world model in the semantics of phraseologisms]. *Aktualni pytannia frazeolohii: zb. nauk. Prats. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni T.H. Shevchenka. Vyp. 2. S. 5–11* [in Ukrainian].
4. Dobrolozha H. M. (1997) Ideohrafichnyi slovnyk poliskykh narodnykh porivnian z komparatyvnymy ob'iektamy – nazvamy tvaryn [An ideographic dictionary of Polish folk comparisons with comparative objects – animal names]. Zhytomyr: Volyn. 53 s. [in Ukrainian].
5. Domchuk M. P., Nesteruk O. V. (2014) Khudozhnie osmyslennia typu ukraïntsia v prozi Myroslava Dochyntsia [Artistic comprehension of Ukrainian type in prose of Myroslav Dochynets]: dyplomna robota. Sumy. 76 s. [in Ukrainian].
6. Dochynets M. I. (2012) Bulava i sertse [Mace and heart]: velyki romany velykykh liudei. Mukachevo: Karpat. vezha. 128 s. [in Ukrainian].
7. Dochynets M. I. (2013) Vichnyk. Spovid na perevali Dukhu [Herald. Confession on the Spirit Pass]. Mukachevo: Karpat. vezha. 280 s. [in Ukrainian].
8. Dochynets M. I. (2013) Horianyn. Vody Hospodnikh rusel [Mountaineer. The waters of the Lord's channels]: roman. Mukachevo: Karpat. vezha. 312 s. [in Ukrainian].
9. Dochynets M. I. (2011) Doroha v nebo – do liudei. Istoriï cholovikiv, yaki vytrymaly [Road to heaven – to people. Stories of Men Who Weathered]. Mukachevo: Karpat. vezha. 276 s. [in Ukrainian].
10. Dochynets M. I. (2013) Lys. Vidnaidennia zahublenykh slidiv [Nov. Finding lost tracks]: roman. Mukachevo: Karpat. vezha. 288 s. [in Ukrainian].
11. Dochynets M. I. (2012) Misiachna rosa. Kraplyny zemnoho y nebesnoho [Moon dew. Droplets of earthly and heavenly]. Mukachevo: Karpat. vezha. 176 s. [in Ukrainian].
12. Dochynets M. I. Ruky i Dusha. Istoriï zhynok, yaki peremohly (2014) [Hands and Soul. Stories of women who have won]. Mukachevo: Karpat. vezha. 172 s. [in Ukrainian].
13. Dochynets M. I. Svitylnyk slova. Knyha zhyttia. Zhyttia knyhy (2013) [The word lamp. The book of life. Book Life]. Mukachevo: Karpat. vezha. 212 s. [in Ukrainian].
14. Kovalenko N. D. (2001) Frazemika hovirok Zakhidnoho Podillia [Phrasemics of the West Podillya dialects]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Kyiv. 20 s.
15. Laver V. Y. (1991) Frazemyka ukraïnskykh dyalektov karpatskoho rehyona [Phrasemics of Ukrainian dialects of the Carpathian region]: dyss. na soyskanye uchen. stepeny dokt. fylol. nauk: 10.02.01 – ukraïnska mova. Uzhhorod. 325 s. [in Ukrainian].
16. Mimiailo R. V. (2001) Aktyvni protsesy v arealnii frazeolohii Skhodu Ukrainy [Active processes in areal phraseology of the East of Ukraine]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Donetsk. 19 s. [in Ukrainian].
17. Morarash H. V. (2011) Frazeolohichne bahatstvo movy tvoriv Yevhenii Yaroshynskoi [Phraseological richness of the language of the works of Yevhenia Yaroshynska]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podil'skoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Filolohichni nauky. Kamianets-Podil'skiy: Aksioma. Vyp. 28. S. 312–315.* [in Ukrainian].
18. Oliinyk M. Ya. (2002) Frazeolohiia hutsul'skykh hovirok [Phraseology of Hutsul dialects]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Lviv. 20 s. [in Ukrainian].
19. Papish V. A. (2004) Semantyko-funktsionalna pryroda frazeolohizmiv u khudozhnii prozi zakarpato-ukraïnskykh pysmennykiv (40–90 rr. XX st.) [The semantic-functional nature of phraseologisms in the prose of Transcarpathian-Ukrainian writers (40-90 years of the XXth century.)]: avtoref. dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Uzhhorod. 22 s. [in Ukrainian].
20. Pletnieva O. L. (2004) Frazeolohiia hovirok tsentralnoi Slobozhanshchyny (strukturno-semantychnyi aspekt) [Phraseology of the dialects of central Slobozhanshchina (structural and semantic aspects)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukraïnska mova. Kharkiv. 20 s. [in Ukrainian].

21. Romaniuk N. V. (2002) Frazeolohiia verkhnonadnistrianskykh hovirok nyzhnoi techii richky Bystrytsi [Phraseology of upper adnistrian dialects of the lower reaches of the river Bystritsa]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrainska mova. Zaporizhzhia. 17 s. [in Ukrainian].
22. Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy (2003) [Dictionary of phraseologisms of the Ukrainian language] / Uklad.: V. M. Bilozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka. 1104 s. [in Ukrainian].
23. Stupinska H. F. (2000) Frazeolohiia lemktivskoho hovoru ukrainskoi movy [Phraseology of Lemko dialect in Ukrainian]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrainska mova. Ternopil. 20 s. [in Ukrainian].
24. Uzhchenko V. D., Uzhchenko D. V. (1998) Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Osvita. 224 s. [in Ukrainian].
25. Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy (1993) [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language] / Uklad.: V. M. Bilozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1993. 984 s. [in Ukrainian].

REPRODUCTION OF THE MENTAL FEATURES OF THE UKRAINIANS IN THE PHRASEMIC OF THE WORKS BY MYROSLAV DOCHYNETS

Abstract. The article deals with the interaction of language and culture, use of common and dialect phrases in works of art of a Transcarpathian Ukrainian writer. In the linguistic and cultural aspect an analysis of a group of phraseologists on the characterization of mental activity and characteristics of characters (based on the works of Myroslav Dochynets) was carried out, as well as the peculiarities of the use of phraseologisms in the individual style of the writer. Common linguistic, transformational and individually-authored phraseologisms have been analyzed.

Phraseologisms reflect not only national culture but also the national vision of the world. The phraseological composition of language plays a major role in the broadcasting of the cultural and national consciousness of the people and in their identification as such, because the figurative content of their units embodies the cultural and national outlook. Having a considerable amount of expression and emotional urgency they are a powerful means of enhancing what is represented in a given text. In speech, phraseologists perform the function of the figurative characterization of a particular object, subject, action, situation. The study of phraseologisms based on the language of an individual writer has provided us with rich material to describe the mental characteristics of a particular region.

Myroslav Dochynets is a modern Transcarpathian Ukrainian writer who makes a significant contribution to the development of the Transcarpathian language culture of the 21st century. The linguistic style of M. Dochynets's works of art is a striking phenomenon, the result of the writer's tireless creative activity, «the creative expression of a nation-wide language». The peculiarity of the language of works of art is the unique selection of each word that carries the code of the nation

In the course of the research, we found out that the works of M. Dochynets are densely packed with phraseologisms. Using phraseologisms, the writer revealed the entire palette of human characters, feelings, activities, actions, both positive and negative, inherent in man. Phraseological units are mostly created on verbal images and are the result of the development of the figurative thinking of the writer. The worldviews and national specificity of the artist's creativity are largely revealed through the language of his novel. Phraseological units have a bright expressive-emotional color and impart text to the imagery.

Keywords: phraseological units, phraseologism, transformation, dialect phraseology, author individual idioms, linguistic and cultural aspect, Myroslav Dochynets.

Стаття надійшла до редакції 2 листопада 2019 р.

© Яцьків М., 2019 р.

Марія Яцьків – магістр філології, Ужгородський національний університет, Ужгород, Україна; <https://orcid.org/0000-0001-8912-4592>

Maria Yatskiv – Master of Philology, Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; <https://orcid.org/0000-0001-8912-4592>